

mukaan testaukset 50–69-vuotiailla pidentävät elinikää keskimäärin 12 päivää. Tämä vastaa riskivaikutuksiltaan sitä, että vähentää autoiluun muutamalla sadalla kilometrillä vuodessa.

Jos siis haluaisit lisärahoitusta terveydenhuoltoon, miten ilmoittaisit riskit ja hyödyt: suhteellisen vai absoluuttisenä riskinä vai elinajanodotteen paranimisena? Vastaus on helppo, jos haluaa vaikuttaa päättäjiin. Mutta vaikkapa psykologin tilanne on vaikeampi. Miten esimerkiksi neuvoa naista, joka pohtii, kannattaisiko hänen mennä tutkimuksiin? Osa kutsuistahan ei koskaan osallistu kokeisiin. Tulisiko heitä tukea päätöksessään? Tuleeko psykologin siis ottaa kantaa siihen, kuinka suuren riskin kanssa yksilö haluaa elää? Tai onko riskien

kertominen psykologin vai sittenkin lääkärin tehtävä?

Kannattaa myös muistaa, että kukaan ei juuri puhu mammografiatutkimusten haitoista. Näitä voisivat taloudellisten kustannusten lisäksi olla selvät psykologiset haitat virheellisistä positiivista ja negatiivisista tuloksista. Mikään testihän ei voi olla 100-prosenttisesti luotettava; virheitä sattuu tietyllä todennäköisyydellä molempiin suuntiin. Haitaksi on taatusti laskettava myös ”henkisen energian” kuluminen asian pohtimiseen, etenkin testiajankohdan lähestyessä. Lisäksi rintasyöpä on vaikeasti ennustettava tauti. Joskus kasvaimet kasvavat hyvin nopeasti, joskus taas niin hitaasti, että ne eivät naisen elinikänä ehtisi aiheuttaa minkäänlaisia oireita. Useimmiten psykologia tarvi-

taan vasta siinä vaiheessa, kun leikkaus on jo tehty.

Samankaltainen epätietoisuus taudinkulusta vallitsee monien muiden syöpien, korkean kolesterolin ja verenpainetautienkin kohdalla. Tietoa on liian vähän tai sen saaminen olisi liian kallista ja aikaa vievää. Samaan aikaan potilaat, lääkärit ja omaiset kuitenkin janoavat varmuutta. Ihmiset tuntuvat monesti elävän mieluummin vaikka tilastoharhassa kuin epävarmuudessa. En osaa sanoa, miten terveydenhuollon ammattilaisen tulisi tähän suhtautua. Ilmiö ja sen synnyttämät ongelmat on ainakin hyvä tunnistaa. Samoin kuin on hyvä pitää mielessä tilastomatematiikan tuoma joskus melko lohdullinen näkökulma.

Hämärtyvät työajat

PASI PYÖRIÄ

Viime vuosina on ilmestynyt useita keskustelua herättäneitä teoksia suomalaisen tietoyhteiskunnan, talouden ja työelämän muutoksesta. Toisin kuin 1970- ja 1980-luvulla, jolloin tietoyhteiskuntapuhe rantautui Suomeen, viimeaikaisessa keskustelussa sekä teoreettisilla avauksilla että empiirisillä analyyseilla on ollut sijansa. Kuten Matti Kortteinen taannoin kritisoi, 1970-luvulla esiin nousivat maailmaa syleilevät teoriat, joita 1980-luvulla seurasivat yksityiskohtaiset, joskin suppeat selvitykset. Sit-

temmin kiinnostus tietoyhteiskunnan tutkimukseen hiipui hetkeksi, mutta sai taas uutta tulta Suomen EU-jäsenyyden ja kansallisten kilpailukykystrategioiden myötä.

Nykyisin tietoyhteiskunnan tutkimus lepää tasaisemmalla perustalla kuin vielä kaksikymmentä vuotta sitten. Vaikka kokonaiskuva on kaikkea muuta kuin valmis, yhteiskunnallisen muutoksen ääriviivat alkavat hahmottua. Raija Julkunen, Jouko Nätin ja Timo Anttilan ”Aikanyrjähdys” nimetty tut-

Raija Julkunen & Jouko Nätti & Timo Anttila
Aikanyrjähdys
Keskiluokka tietotyön puristuksessa
Tampere: Vastapaino, 2004
256 s.

kimus tietotyön työajoista on tähän kokonaisuuteen tervetullut ja odotettukin lisä.

Tutkimus perustuu kolmeen varsin laajaan aineistoon. Tutki-

jaryhmä on teettänyt Tilastokeskuksella vuonna 2001 postikyselyn joukolle, joka edustaa vähintään ylemmän keskiasteen tutkinnon suorittanutta työllistä väestöä. Tähän ryhmään kuuluvia kirjoittajat nimittävät keskiluokkaisiksi tietotyöntekijöiksi. Lisäksi Timo Anttila on jalkautunut kentälle haastattelemaan neljän it- ja uusmediayrityksen työntekijöitä. Neljänkymmenen teemahaastattelun ohella näissä yrityksissä 248 työntekijää täytti saman lomakkeen kuin laajemmassakin kyselyssä. Edellisten aineistojen tueksi tutkijat peilaavat tuloksiaan vielä työaikaä käsittelyihin lehtikirjoituksiin vuosilta 1997–2001.

Tutkimuksen keskeisin tulos voidaan tiivistää seuraavasti: vaikka tietotyö ei ole merkinnyt ajan ja paikan merkityksen katoamista, työn ja ei-työn väliset perinteiset rajat ovat hämärtyneissä. Paitsi tietotyön luonne myös ylitöiden yleisyys selittää tulosta. Työ kulkeutuu vähintäänkin ajatuksissa työpaikoilta koteihin, kulkuvälineisiin ja vapaa-aikaan. Tutkimusryhmän mukaan työaikaä venyttävät myös resurssien niukkuus, työn huono organisointi ja johtaminen. Nämä ongelmat painottuvat erityisesti julkisella sektorilla ja naisten työssä. Toisaalta mediajulkisuudessa maalailtu kauhukuva tietotyöntekijöiden yli-pitkistä 60–70 tunnin työviikoista on marginaalinen ilmiö. Vain neljä prosenttia kaikista tietotyöntekijöistä tekee yli 60 tunnin työviikkoa ja 50–59 tuntiin ylittää joka kymmenes.

Työelämän nykytilanteessa on siis sekä huolen että toivon aineksia. Toisaalta ajan niukkuus ja työuupumus ovat vakavia yhteiskunnallisia ongelmia, toisaalta nämä ongelmat ovat synny-

täneet tervettä kapinahenkeä kiirettä vastaan. Tätä orastavaa vastareaktiota kirjoittajat kutsuvat ”elämässä pitää olla muutakin” -normiksi.

Erityisen mielenkiintoinen tulos on se, että tutkijat löysivät havainnolleen kaikupohjaa ongelmallisina pidetyistä it-alan yrityksistä. Tutkituissa neljässä it-alan yrityksessä uskottiin, että työskentelemällä tehokkaasti normaalityöpäivän verran voi saada aikaan kaiken sen minkä päivää venyttämälläkin. Näissä yrityksissä normaalityöaika olikin tavanomaisempi käytäntö kuin korkeasti koulutettujen työmarkkinoilla keskimäärin. Jopa runsaat kaksi kolmasosaa it-yritysten työntekijöistä piti omaa työaikaansa yksiselitteisenä asiana: tavanomaisin vastaus viikoittaista työaikaä koskevaan kysymykseen oli 37,5 tuntia sopimuksen mukaan. Sen sijaan kaikkia tietotyöntekijöitä edustavassa kyselyssä ”vain” puolet katsoi pystyvänsä ilmoittamaan työaikaansa yksiselitteisesti.

Vaikka it-yrityksiä koskevia havaintoja ei voi yleistää koko alaa koskeviksi, tulokset antavat viitteitä siitä, että julkisuudesta tuttu kuva ympäröityä työpäiviä tekevistä tietotyön sankareista on myytti, joka ei vastaa todellisuutta. Tämä onkin hyvä esimerkki siitä, että empiirisen sosiaalitutkimuksen keinoin on aina aika ajoin paikallaan kyseenalaistaa median luomaa kuvastoa, jota tarpeeksi toistettaessa todellisuuden monimuotoisuus pelkistyy mustavalkoisiksi vastakohtapareiksi.

Toinen myytti näyttäisi olevan se, että ylipitkät työajat ovat erityisesti nuorten ongelma. Julkusen ja kumppaneiden laajeman aineiston mukaan työkeineinen ajattelu ja suorituspai-

neet kasvavat iän myötä ja vastaavasti myönteiset työkuultuurin piirteet heikkenevät.

Mikä selittää tätä yllättävää ja ennen kaikkea tietotyön julkisuuskuvasta poikkeavaa tulosta? Yhtä ja ainoaa selitystä havainnolle tuskin on, kuten tutkijat itsekriittisesti toteavat, mutta mahdollisesti ikääntymisen myötä työn kuormittavuus kasautuu ja heijastuu kielteisten kokemusten voimistumisena. Mahdollista on sekin, että ikä vaikuttaa työorientaatioon. Nuoret saattavat kokea työn varttuneempia kollegoitaan innostavammaksi tai ehkä päinvastoin suhtautuvat työhön kevyemmin. Rakenteellisia syitäkään ei kannata sulkea pois. Nuoret ja keski-ikäiset toimivat jossain määrin eri aloilla ja kirjoittajien pohdintaa hieman jatkaakseni, erilaiset epätyypilliset työsuhteet ovat tavanomaisempia nuorilla kuin varttuneemmilla, mikä saattaa merkitä nuorten keskimääräistä heikompaä organisatorista sitoutumista ja sitä kautta myös ”rennompaa” asennetta.

Työaikaöjen hämärtymistä ja siitä seuraavia ongelmia ei voi kuitenkaan kuitata median luomaksi ilmiöksi tai turhaksi pelotteluksi. Ennemmin kysymys on siitä, että työn hedelmät samoin kuin työpaineet ja vastuu jakautuvat epätasaisesti. Työn ja muun elämän välisen tasapainon löytäminen on erityisen haastavaa asiantuntijatehtävissä, joissa hyvin tehdyn työn rajat on aina määriteltävä yksilöllisesti ja tapauskohtaisesti. Kuten kirjoittajat osuvasti toteavat, ”tietotöitä voi aina tehdä enemmän ja paremmin”.

Kenties edelliseen ajatukseen kiteytyy tietotyön suurin ristiriita. Toisaalta tietotyö voi olla luo-

vaa, haastavaa ja sanan parhaassa merkityksessä individualistista. Toisaalta juuri tässä piilee tieto-

työn salakavaluus: kuinka oppia antamaan periksi, tunnustaa oma rajallisuutensa ja hyväksyä

se tosiasia, että harva meistä on korvaamaton.

Terveyskansalaisuus valinkauhassa

LEENA WARSELL

Entisenä ”hygienian ja kansanterveystiede” -nimisen oppiaineen opiskelijana ja terveyspolitiikan harrastajana oli hykerryttävää saada käsiinsä kirja, joka luotaa kriittisesti niin kansanterveysajattelua kuin siihen liittyvää lääketieteen hyvää tarkoittavaa historiaa. Teos koostuu johdannosta ja kymmenestä artikkelista, jotka tarkastelevat suomalaisen kansanterveyden ja julkisen terveydenhoidon eri alojen historiaa. Ne käsittelevät pääosin aikaa ennen kuin Suomeen perustettiin julkinen terveyspalvelujärjestelmä vuonna 1964 voimaan tulleen yleisen sairausvakuutuksen ja vuoden 1972 kansanterveyslain myötä. Ajankohta on kirjan julkaisemiseen mitä sopivin: kansallinen terveydenhuollon ohjelma on käynnistynyt paikkaamaan julkisen terveydenhuollon rapautumiskehitystä ja niitä aukkoja, joita erityisesti erikoissairaanhoidossa koetaan olevan. Toisaalta keskustelussa on väläytelty myös kansanterveyslain muutostarvetta ja ylipäätään perusterveydenhuollon uudelleen arvioinnin tarvetta ja toisin tekemisen mahdollisuutta. Ja edelleen ilmassa väreilee kaikenlaisen ehkäisevän autuaksi tekevä uskomus.

Teoksen artikkeleissa tarkas-

tellaan kahta kehityskulkua. Ensimmäinen on 1700-luvulla länsimaissa alkanut hygienian politisoituminen ja yhteiskunnallistuminen. Tässä hygienian-sana on samassa merkityksessä kuin tuossa oppiaineen nimessä: sillä ei tarkoiteta vain puhtaudesta huolehtimista, vaan sanalla on laajempi yleisen terveydenhoidon ja sairauksien ehkäisyn merkitys, joka vallitsi vielä 1800-luvun lopulla. Teoksen artikkelit valottavat hygienian muodonmuutosta, jolla on kaksi ulottuvuutta. Yhtäältä terveydenhoito – myös henkilökohtainen – määriteltiin väestön, kansan ja yhteiskunnan ohjailuksi ja sen tavoitteena olivat näiden elinvoiman turvaaminen ja vahvistaminen. Toisaalta lääketieteellisestä asiantuntemuksesta, instituutioista ja käytännöistä tuli osa yhteiskunnallista järjestyksenpitoa. Tämä ilmeni kirjoittajien mukaan selvimmin tartuntatautien vastaisessa kamppailussa, mielisairaanhoidossa sekä työväen saattamisessa kuriin terveydenhoitovalistuksen ja sosiaalilääketieteen avulla.

Toinen artikkelit yhdistävä kehityskulku on Suomen rakentuminen nykyaikaiseksi kansallis- ja sosiaalivaltioksi. Tätä kehitystä tarkastellaan kansalaisuu-

Ilpo Helén & Mikko Jauho (toim.)
Kansalaisuus ja kansanterveys
Gaudeamus, 2003
318 s.

den näkökulmasta. *Poliittisen kansalaisuuden* sijasta tämän teoksen artikkelit korostavat *sosiaalista kansalaisuutta*, joka on kirjoittajien mielestä jäänyt suomalaisessa tutkimuksessa varsin vähälle huomiolle. Niistä käy oivallisesti ilmi se, miten kansanterveyden edistäminen kosketi kansallisuuskamppailuja ja kuinka terveyskysymykset muokkasivat kansalaisuuden alaa ja muotoa.

Sosiaalisen kansalaisuuden sijaan suosisin Ilpo Helénin ja Mikko Jauhon omassa artikkelissaan käyttämää käsitettä *terveyskansalaisuus*, sillä siitä tässä kuvatussa kasvatus-, valistus-, ojennus- ja muokkausprojektissa lopulta ytimeltään on kyse. Se myös selvästi havainnollistaa polkuja niihin ilmiöihin, joilla nykyäänkin on menneisyyden merkit kannettavanaan. Jokaisen laveamminkin sosiaali- ja terveysalalla työskentelevän, ei vain lääketieteen, olisi hyvä osata pai-